

Spelen op het plein

naar passend onderwijs op het plein.

Ben Schapendonk

Studiedag 11 juni 2009

Reader Workshop 8:

Spelen op het plein: naar passend onderwijs op het plein.

Door: Ben Schapendonk

o.a. ambulant begeleider, teambegeleider Beweeg Wijs regio West-Brabant en Zeeland

Inleiding:

Goed buitenspel betekent dat alle kinderen van de school bij het buitenspelen uitgedaagd worden om zich te ontwikkelen op hun niveau en vanuit de zone van de naaste ontwikkeling en binnen de eigen mogelijkheden en grenzen.

Daarbij wordt uitgegaan van de drie basisbehoeften van alle kinderen: relatie, competentie en autonomie. Wat goed is voor alle kinderen, is ook goed voor kinderen met een lichamelijke functiebeperking en / of de zgn. 'zorgkinderen'.

Op elke school zitten wel een aantal zgn. 'rugzakleerlingen', d.w.z. leerlingen die via de indicatiecommissie geïndiceerd zijn en een leerlinggebonden financiering krijgen: de 'rugzak'. Deze leerlingen hebben behoefte aan soms een speciale aanpak, maar ook aan een plekje waar ze zich veilig voelen.

De leerlingen met een motorische beperking hebben ook een plek nodig waar ze zich goed kunnen verplaatsen en tot spel kunnen komen. In de schoolplein-check worden vragen gesteld of er bij de inrichting van een schoolplein gedacht is aan de zorgkinderen en in hoeverre er specifieke maatregelen genomen zijn en tevens of het speelplein toegankelijk is.

Vanuit een negen-tal factoren kunnen we het buitenspelen bekijken. Al deze factoren hebben invloed op elkaar en zijn dan ook niet los van elkaar te zien.

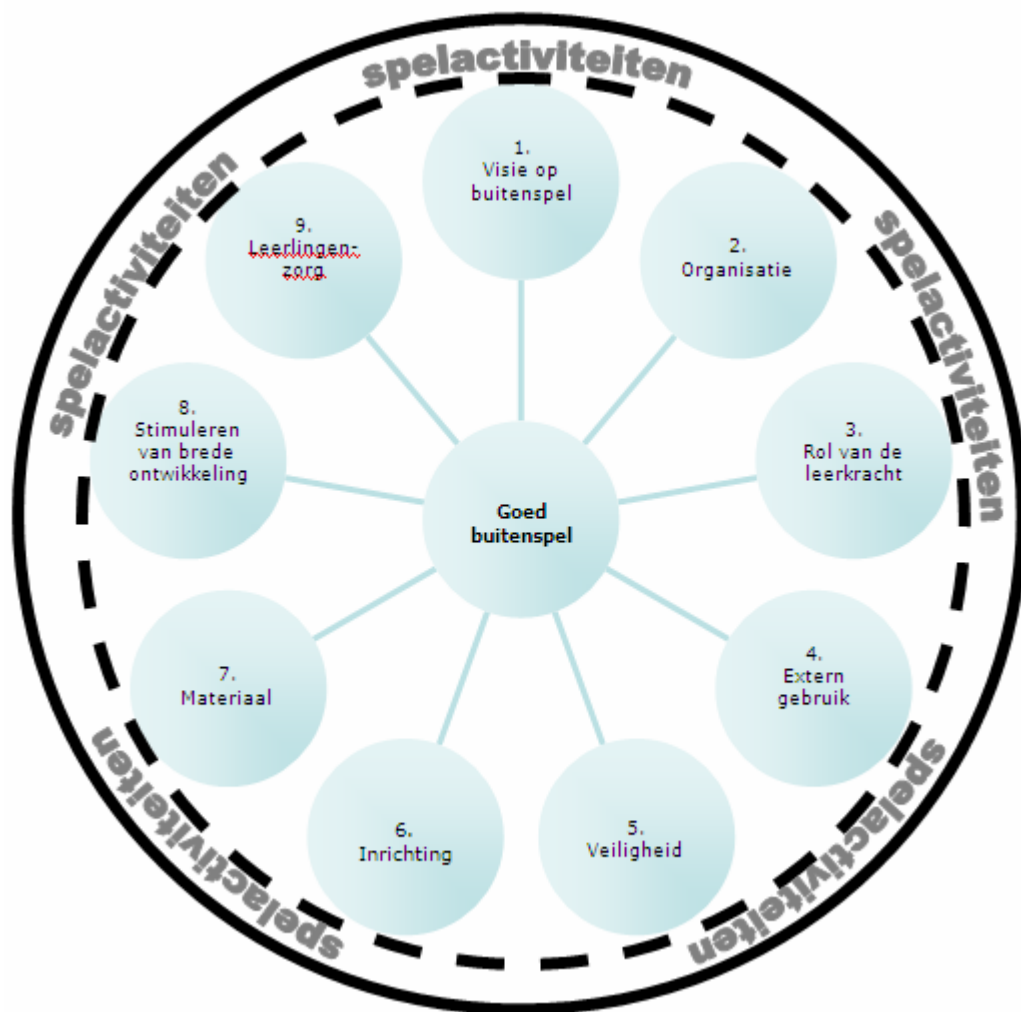
Een belangrijk uitgangspunt staat hierboven al genoemd. *Wat goed is voor alle kinderen is ook goed voor de zorg leerlingen.*

Vertaald naar het buitenspelen: Als de totale organisatie rond het buitenspelen goed is geregeld en goed loopt, dan kunnen zorgleerlingen met geen of betrekkelijk weinig extra maatregelen ook meedoen.

De factoren die van invloed zijn op het buitenspelen en de inrichting van het speelplein zijn:

1. **Visie op buitenspel:** vanuit een goed ontwikkelde visie worden de kaders neergezet van waaruit we gaan werken.
2. **Organisatie:** roosters, regels, afspraken, etc.
3. **Rol van de leerkracht:** surveillant of spelstimulator, individuele begeleiding, voorbereiding.
4. **Extern gebruik:** buitenschoolse opvang, buurt.
5. **Veiligheid:** wettelijke bepalingen bekend bij o.a. leveranciers, inspectie, etc.
6. **Inrichting:** gemeentelijke bepalingen, financiële middelen, subsidies.
7. **Materiaal:** m.n. los materiaal wat is afgestemd op verschillende leeftijdsgroepen.
8. **Stimuleren van de brede ontwikkeling:** voldoende variatie.
9. **Leerlingenzorg:** ook specifieke maatregelen voor rugzakleerlingen.

Deze factoren zijn in onderstaand schema weergegeven als een wiel. Als alle factoren op elkaar zijn afgestemd, dan komen spelactiviteiten van kinderen optimaal tot hun recht en kan 'het wiel gaan draaien'.

Leerlingzorg

We gaan wat dieper in op de leerlingen die meer zorg nodig hebben bij het buitenspelen. Over welke leerlingen hebben we het?

Bij buitenspelen zal rekening gehouden moeten worden met de wijze van voortbewegen van de leerling of met zijn beperkingen:

- Rolstoelgebruiker (elektrisch of handbewogen)
- Trage beweger (zwakke conditie, beperkte kracht of verlammingen)
- Coördinatieproblemen (verkeerde krachtsinzet, verkeerde timing, balans)
- Visus problemen
- Auditieve problemen

Bij zorgleerlingen kunnen ook leerlingen met andere problematiek worden gerekend.

- Opvallende zorgkinderen:
 - op zichzelf gericht
 - angstige kinderen
 - dominante kinderen
 - overactieve kinderen
- Zorgkinderen met lichamelijke problemen: o.a. kinderen met cara
- Allochtone kinderen

Aan welke eisen zou het speelplein moeten voldoen om deze leerlingen volwaardig mee te kunnen laten spelen? Uitgaande van de basisprincipes competentie, autonomie en relatie.

Elk speelplein wordt zo ingericht dat elk kind, ongeacht leeftijd of mogelijkheden, er op zijn gemak kan spelen, zonder gestoord te worden door anderen en elk deel van het speelplein wordt zo ingericht dat men moeiteloos over kan steken naar ander gebied, zonder allerlei hindernissen te moeten nemen. Waarin margegebieden zijn opgenomen. Voor het kind met een (motorische) belemmering staat de veiligheid voorop. Ze moeten zich vrij durven te bewegen. Het speelplein zal overzichtelijk moeten zijn, zodat ze uitgenodigd worden om te bewegen.

Waar rekening mee houden

Het is belangrijk dat aan kinderen die uit zichzelf niet tot ontplooiing komen voldoende stimulansen geboden worden. Gedoseerd en afwisselend een situatie aanbieden aansluitend bij b.v. een rage. Waar bij het kind met beperkingen in aanvang van het spel (rage) aanpassingen of tussenstappen moeten worden aangebracht. Knikkeren voor rolstoelkinderen: zachte ondergrond waarin knikkerpotje zit b.v. bij rubbertegels, zodat het kind uit de rolstoel kan. Is dit niet mogelijk dan een plastic goot vanuit het blad van de rolstoel. Er zijn genoeg aanpassingen mogelijk van bestaande spelen, zodat kind met beperking kan participeren.

Voorwaarden

Als de speelplaats geïntegreerd in onderwijs is, materialen gebruikt worden die binnen de klas ook vanzelfsprekend gehanteerd worden, zal het 'zorg' kind ook exploreren, vanuit een veilige basis. De contacten met andere kinderen kunnen dan vanuit de klas overgaan in de buitenspelsituatie. De taak van de leerkracht zal actief stimuleren op basis van observatie kunnen zijn. Soms is het nodig van te voren regels af te spreken. Ook tijdens de speeltijden kunnen kinderen op indirecte en directe wijze tot spel gestimuleerd worden. Een kind wat zelf weinig structuur kan aanbrengen, kan van te voren in de klas uit een ton met materialen een keuze maken en zich beperken tot het spelen met dat materiaal, waarbij men ook nog kan denken aan een speelkameraadje dat van te voren 'geregeld' is. Dit geeft een stuk meer bewegingstijd.

Tot de voorwaarden behoren dus: veiligheid, eventueel aangepaste regels, leiding (taak leerkracht), uitdaging en dan ook welbevinden.

Basisprincipes buitenspel:

Om ook bij de 'zorg'leerling een brede ontwikkeling te kunnen stimuleren en veel bewegen in gevarieerde speelmogelijkheden te kunnen aanbieden is allereerst de rol van de leerkracht erg belangrijk. Eerder uitgevoerde observaties (ook in de 1 op 1 situatie) kunnen ertoe leiden dat de leerkracht begint met het aanbieden van dat materiaal waarmee het kind al ervaring heeft; van daaruit kan de leerkracht uitbreiding stimuleren. Het kind zal dan vanuit competentie (ik kan het) en autonomie (ik kan het zelf) verder exploreren en ontdekken en uitgelokt worden tot betrokken spel en samenspel. Zo doet het waardevolle ervaringen op tav ruimtelijke oriëntatie, natuuroriëntatie, motorische ontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling, welke als basisprincipes worden aangemerkt.

Bij het aanbieden en de differentiatie van de spelactiviteiten aan zorgleerlingen kan de leerkracht uitgaan van de **5 A's**.

- **Alles meedoen**
- **Aanpassen oefening/activiteit**
- **Aangepast materiaal**
- **Alternatieve oefening/activiteit**
- **Afwezig**

Alles meedoen

Sommige leerlingen met een beperking kunnen toch gewoon deelnemen aan de spelactiviteit. Ook komt het voor dat ze niet onder willen doen voor de andere kinderen en door deze motivatie alles op de gewone manier willen (en vaak ook kunnen) uitvoeren.

Aanpassen oefening/activiteit

Als kinderen net niet aan de activiteit kunnen deelnemen, lukt het vaak om met kleine aanpassingen in de spelorganisatie of spelregels deelname toch mogelijk te maken.

Een kind dat snel vermoeid is, kan bij een tikspel extra vrijplaatsen krijgen om tussentijds te rusten of extra levens waardoor hij niet zo snel af is.

Kinderen met een beperking hebben vaak net iets meer tijd nodig om op gang te komen of een actie uit te voeren. Geef ze deze tijd door bijvoorbeeld een vrije ruimte te creëren of ze meer tijd te gunnen om tot actie over te gaan. Een veilige ruimte van ongeveer een meter rond het kind waar anderen niet in mogen komen geeft bij balspelen ook deze kinderen de kans te kijken naar afspeelmogelijkheden en het afspelen zelf. Ook kan de leerling bij balbezit steeds een bepaalde tijd (bijvoorbeeld 5 seconden) krijgen om de bal af te spelen, voordat iemand mag aanvallen.

Een slechthorend of doof kind hoort bij het spel *Annemaria Koekoek (De uil zegt Oehoe, uit Beweeg Wijs)* de tikker niet aftellen of roepen. Hier kan met een visueel signaal (arm opsteken/ bordje ophouden) ook deze slechthorende leerling meedoen met het spel.

Aangepast materiaal

Kinderen met motorische beperkingen kunnen minder goed omgaan met het gebruikelijke spelmateriaal, een gewoon tennisracket is te zwaar, een voetbal is te hard. Door een ander spelmateriaal aan te bieden kan de zelfde activiteit vaak toch worden uitgevoerd. Tennis kan ook met een lichter, softtennisracket en een lichtere (foam)bal. Voetbal hoeft niet met een harde leren bal, maar kan ook met een van de vele zachtere voetballen. Nijha en andere spelmaterialen leveranciers hebben hiervoor tegenwoordig een grote keus aan alternatieven.

Een leerling met een beperking is vaak minder snel en komt dan als tikker niet goed uit de voeten, is vaak te laat. Met een simpele tikbuis (foam isolatiebuis) wordt de reikwijdte van deze leerling fors vergroot, waardoor ook de tikkans groter wordt. Bij spelletjes, zoals *vieze voetenhalen (smerige uilenpoten, Beweeg Wijs)* hoeft deze leerling ook niet zo ver in het moeras te komen en kan dan eerder weer veilig op 'de kant' staan.

Alternatieve oefening/activiteit

Als deelname aan een spel niet is te verwezenlijken met bovenstaande aanpassingen, dan kan vaak toch spelplezier worden ontleend aan de activiteit door een andere rol in het spel te krijgen. Scheidsrechters, coach, assistent of gewoon als publiek kan voor veel leerlingen toch een zinvolle en actieve invulling betekenen.

Het aanbieden van een andere, wel haalbare spelactiviteit is een tweede optie. Het buitenspelen blijft dan toch leuk en uitdagend. Ook schaken, 4-op-een-rij, knikkeren of een andere activiteit is leuk en buiten goed te doen.

Afwezig

Zelden zijn de beperkingen van een kind zo groot en de speelmogelijkheden zo klein dat buitenspelen niet mogelijk is. Tenslotte is buitenspelen niet per definitie een actieve bewegingsactiviteit. De pauze kan ook op een andere manier leuk, ontspannen worden ingevuld. Denk daarbij aan lekker kletsen, kijken naar anderen of bezig zijn met de natuur op het schoolplein.

Bij andere bewegingsactiviteiten, zoals een gymles of een zwemles, kan het vaker voorkomen dat deelname niet zomaar mogelijk is, waardoor een activiteit buiten deze les gezocht moet worden.

Hieronder zijn een aantal praktische oplossingen en aandachtspunten, voor o.a. buitenspelen en lessen bewegingsonderwijs op een rij gezet:

- Zo kan een rolstoeler mogelijk uit de stoel en op handen en knieën toch meedoen met knikkeren. Denk er aan om bijvoorbeeld een matje of stuk vloerbedekking / zeil weg te leggen om niet steeds op de ruwe of vochtige stoeptegels te hoeven zitten.

Een rolstoeler die niet uit de stoel kan of mag kan mogelijk met een rolgoot of hockeystickachtig hulpmiddel toch knikkeren. Geef de andere kinderen dan ook zo'n middel (of gebruik het om de beurt) om een gelijke situatie te creëren.

Buitenspelen

Spelactiviteit	Aanpassing / leerling	Aanpassing materialen
Kruipsluipdoor: ongelijke stoepjes, muurtjes, paaltjes.	Bij niveauverschillen een opritje maken.	Brede doorgang voor rolstoelers cq kinderen die 'meer ruimte' nodig hebben
Kringspelletjes.	In de tegels enz. op het plein kleuren aanbrengen waarin een (of meerdere) cirkels zitten, lijnen, vlakken enz.	Bestrating aanpassen
Klimmen / klauteren.	Zorg voor een mogelijkheid om rondom de klauterstellage te kunnen rijden / lopen; id. ergens onderdoor. Ook mogelijkheid om zich min of meer op te trekken.	Klim / klauterwerk zo opstellen dat het voor onze doelgroep ook een uitdagende opstelling is.
Tafeltennistafel.	Op hoogte dat rolstoel er onder past, ook in de handel een ronde tafeltennistafel met vier spelmogelijkheden.	Hoogte + mogelijkheid tot opstaande zijanten op de tafel.
Zandbak / tafel.	Op hoogte dat rolstoel er onder past.	Hoogte + mogelijkheid tot zitten bij de tafel; opstelling zo dat er interactie mogelijk is met medeleerling in zandbak.
Basketbal.	Diverse ballen. Bepaalde zone aangeven voor de leerling met een beperking.	Denk aan in hoogte verstelbare stellage.
Estafette.	Kortere route, aangegeven door materialen vb knots, paal.	Knots, paal die aangeeft hoe ver; wiebelplank als extra hindernis.
Tafel / stoel (bank - hout) - tafelspelletjes		Leerlingen kunnen buiten schaken , dammen
Hockey.		Aparte hockeysticks: b.v. lichter en korter.
Allerlei spelen.	Stel een materialen kist samen.	Ton / pauzekist / speeltas, Mammoet Sport. b.v
Knikkeren.	Laat leerling hockeystick gebruiken. Hockeysticks of goot waar knikker af kan.	Plastic hockeysticks. Plastic goot.

Bespeelbaarheid

Slechts weinig gangbare toestellen hebben het stempel 'geschikt voor kinderen met een handicap', terwijl ze dat wel degelijk kunnen zijn.

Denk bijvoorbeeld aan:

- zand- en waterspeeltoestellen
- speelhuisjes
- klimtoestellen met een niet al te hoge moeilijkheidsgraad of genoeg extra aangrijppunten
- glijbanen met een niet te moeilijke opgang of genoeg extra aangrijpingspunten en een voldoende breed glijvlak

Wees er op alert dat een rolstoelsymbooltje bij een speeltoestel in een catalogus van een speeltoestelleverancier lang niet altijd betekent dat het toestel geschikt is voor rolstoelafhankelijke kinderen of kinderen met een andersoortige functiebeperking. Een duidelijke kwaliteitsnorm op dit gebied ontbreekt nog.

Bereikbaarheid

Ook kinderen in rolstoelen willen spelen, dus denk aan:

- voldoende harde en brede (1,20 meter) ondergrond naar de toestellen
- geen drassig terrein of veel mul zand
- aanbrengen van een verhard (tegel- of schelpen)pad

U helpt hier overigens niet alleen het rolstoelkind mee, maar ook de vele moeders met een buggy of ouderen met een rollator!

Toegankelijkheid

Het omliggende terrein zelf dient ook aandacht te hebben. Voor de meeste schoolpleinen is dit wel het geval, maar nog niet voor openbare speelplaatsen:

- Zorg, als het terrein is omgeven door een hekwerk, voor een voldoende brede toegang en geen drempels of andere obstakels.
- Zorg voor voldoende parkeergelegenheid, inclusief een invalidenparkeerplaats.
- Denk bij speelvoorzieningen met een gebouw (bijvoorbeeld clubgebouw, buurthuis of schoolgebouw) aan de rolstoelvriendelijkheid van het pand en zorg voor een gehandicapentoilet.

Veiligheid

Speelplezier moet natuurlijk niet onverwacht eindigen in een ongeluk. Een speelgelegenheid dient dan ook te voldoen aan de veiligheidsnormen zoals vastgelegd in het besluit Veiligheid van Attractie en Speelgelegenheden. Op de website www.allesoverspelen.nl vindt u de richtlijnen voor het creëren en beheren van veilige speelgelegenheden.

Aanvullende informatie

In het Wenkenblad, een uitgave van de [NUSO \(www.nuso.nl\)](http://www.nuso.nl), zijn richtlijnen en praktische informatie opgenomen die kunnen helpen bij het maken van een inrichtingsplan voor een integraal toegankelijke speelplek. Zo moet daarvoor minimaal 75% van de speelelementen voor alle kinderen bereikbaar zijn en minimaal 50% van de speelelementen bespeelbaar zijn.

Voor buurt- en speeltuinorganisaties die een professioneel schetsontwerp willen laten maken voor de (her)inrichting van hun speelvoorziening bestaat de mogelijkheid hiervoor

een renteloos ontwerpkrediet van maximaal € 2.250,- (prijsindicatie 2007) aan te vragen. Meer informatie hierover kunt u bij Jantje Beton (www.jantjebeton.nl) krijgen. Ook Nijha (www.nijha.nl) heeft mogelijkheden om te ondersteunen met het pleinontwerp. Zo is op de website een 3D-planner te vinden om zelf al aan de gang te gaan.

9.11 Voorbeelden van 'Good Practice'

1. Op een basisschool zit een jongen in groep 7, die moeilijk loopt en langzamerhand afhaakte bij het buitenspelen. Hij wilde het liefst in de pauze binnen blijven. In de voorgaande jaren waren er op verschillende spelen aanpassingen gedaan en/of materiaal aangeschaft waar hij mee kon spelen b.v. een heel groot vier-op-een-rij spel. Maar naarmate hij ouder werd en de leerlingen anderen belangstelling kregen, wilde niemand meer die spelen met hem doen. Het werd al gauw kinderachtig gevonden. De vakleerkracht bewegingsonderwijs heeft toen tijdens de gymlessen hockey met plastic hockeysticks geïntroduceerd. De leerling met de lichamelijke functiebeperking kon daar goed aan mee doen, meestal in de verdediging, maar vanuit stand en soms vanuit de rolstoel lukte dat. Zijn leerkracht heeft hem toen gevraagd op papier een competitie-indeling te maken, zodat steeds kleine groepjes (3 tegen 3) tegen elkaar konden hockeyen op een gedeelte van de speelplaats. De groepjes werden in de klas al geformeerd en van te voren werd er al gekeken wie tegen wie moest. Het werd een groot succes, zelfs tussen de middag ging de competitie door en het heeft een aantal maanden geduurd.

2. Een jongen in groep 4 met een lichte motorische beperking (DCD) was steeds te laat buiten tijdens het speelkwartier, hij had meer tijd nodig om zijn spullen op te ruimen en zijn jas aan te trekken en stond dan regelmatig te kijken i.p.v. te spelen. Bovendien kon hij niet goed kiezen waar hij mee zou spelen, er was te veel aanbod. Bij de klas stond n.l. een grote ton met allerlei buitenspel materiaal. De leerkracht heeft toen ingesteld dat onder het eten en drinken voorafgaande aan de pauze aan de jongen alvast gevraagd werd waar hij mee ging spelen, wat hij ermee ging doen en met wie. Er werd dan een keuzeaanbod gedaan tussen een aantal voorbeelden b.v. je mag vandaag kiezen tussen indiaca en scoops. De spelsituatie werd a.h.w. voorgestructureerd. Hierdoor kwam ook deze jongen tot spel.

Gebruikte bronnen:

Buitenspelen, het speelpleinwiel, werkgroep motoriek, ambulant begeleiders van de mytylscholen regio Zuidwest Nederland, 2007.

Buitenspel in het Zonnetje, drs. G. Caminada en drs. Y. Leenders, 1996.

Spannende speelplaats, Marianne Nauta (Praxisbulletin.nl jaargang 16 nr. 5)

Beweeg Wijs, speelpleinmethode, Ron ten Broeke, handleiding, 2008.